

В. П. Капелюшний

Державний переворот

ДЕРЖАВНИЙ ПЕРЕВОРОТ – одна з форм насильницької зміни існуючого політичного режиму неконституційним шляхом. Як різновид політ. перевороту, вихід політ. боротьби за межі легальності Д. п. супроводжується захопленням держ. влади. На відміну від соц. революції, його наслідком є не докорінна зміна екон. базису, а лише суб'єкта політ. влади. Спроби насильниц. повалення існуючого режиму відомі з часу виникнення перших держав. У Іспанії та латиноамер. країнах з поч. 19 ст. Д. п. стали політ. традицією, що полягала у втручанні військових у процес керівництва державою. В 19 – 1-й пол. 20 ст. вони були досить популяр. формою зміни влади і в ін. країнах Європи. Від 2-ї пол. 20 ст. Д. п. частіше відбуваються у т. зв. державах третього світу. В історії України класич. приклад Д. п. – переворот в УНР 29 квітня 1918, внаслідок якого влада від УЦР перейшла до гетьмана П. Скоропадського. Відповідно до «Законів про тимчасовий державний устрій України» вся влада, зокрема й законодавча, зосереджувалася в руках гетьмана, якого також іменовано великим князем київським і королем галицьким. За формою це була диктатор. влада з традиц. нац. атрибутами, за політ. суттю – авторитар. режим консерватив. частини населення. Спроба відновити економіку на базі пріоритетності приват. власності призвела до наростання класового протистояння у суспільстві. Гетьман намагався силою влади й помірними реформами зупинити розгортання рев. руху та відновити стабільність у суспільстві, але з перших днів йому протидіяли соціалісти-федералісти, соціал-демократи, укр. есери та представники ін. партій, які раніше підтримували УЦР. Дієздатна виконавча влада на чолі з одноосіб. правителем-гетьманом мала всі шанси зберегти нац. державність, але до внутр. протиріч додалися зовн.-політ., які в комплексі й призвели до падіння Гетьманату 14 грудня 1918.

У минулому Д. п. здебільшого зводилися до передачі функції глави держави від однієї особи до іншої. З переходом до демократ. правління відбулося розширення структури держ. влади до 4-х самот. суб'єктів (глава держави, вищі органи законодав., виконав. і судової влади), що призвело до ускладнення форм Д. п. (повний Д. п. – незаконна зміна усіх 4-х суб'єктів держ. влади, частк. – незаконна зміна одного чи кількох суб'єктів держ. влади або незаконне припинення одним із суб'єктів держ. влади повноважень інших). Вирізняють 4 типи Д. п.: дворц. переворот – гол. роль відіграють традиції та звичаї, зокрема у 18 ст. у

Рос. імперії влада змінювалася переважно внаслідок дворц. переворотів; заколот – переворот ініціює група змовників; повстання – наявний певний рівень організованості, програма дій, вагому роль відіграють керівники; бунт – стихійне невдоволення окремими діями влади, яке швидко себе вичерпує. Д. п. трактують як одну з форм розв’язання політ. суперечностей. Істор. досвід свідчить про можливість здійснення його протягом кількох годин та без масштаб. насильниць. дій, проте він не гарантує стабільності нового політ. режиму і не виключає можливості ін. перевороту. Д. п., як правило, супроводжують введення надзвич. стану та порушення норм права, тому в більшості випадків громадськість їх засуджує. За сферою реалізації та об’єктом претензій військ. переворот завжди є Д. п., оскільки у його процесі здійснюється незаконна зміна суб’єктів держ. влади з використанням ЗС.

Бібліографічний опис:

Державний переворот / В. П. Капелюшний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26181>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).